

MAGDALENA ŚLAWSKA

POLSKA KSIĄŻKA DLA DZIECI I MŁODZIEŻY
W SERBII PO ROKU 1991
KILKA UWAG NA TEMAT KANONU I ROLI TŁUMACZY*

W 1991 roku rozpadł się regulowany przez państwo jugosłowiański rynek książki. Na przestrzeni kolejnych lat branża wydawnicza w nowo powstałych państwach uległa daleko idącym przekształceniom, co w znaczący sposób wpłynęło na repertuar przekładów z języka polskiego, w tym utworów dla dzieci i młodzieży¹. Przemysław Chojnowski podkreśla, że „w przypadku funkcjonowania obcego piśmiennictwa w wybranym kręgu kulturowym to zwykle działania tłumacza decydują o wizerunku i estetycznym kształcie danej literatury, a zatem także o jej obcojęzycznym kanonie”². W niniejszym szkicu pragnę przyjrzeć się roli, jaką autorzy przekładów odegrali w kształtowaniu obrazu polskiej literatury dla dzieci i młodzieży w Serbii. Zbadam, czy utwory wybrane do tłumaczenia i opublikowane w latach 1991–2022 odzwierciedlają polski kanon piśmiennictwa dla najmłodszych.

W interesującym mnie czasie wydano w Serbii 63 polskie książki dla dzieci i młodzieży (mowa o pierwszych i kolejnych wydaniach). We wcześniejszym okresie – jugosłowiańskim – a więc od roku 1945 do 1990 ukazało się natomiast

Dr MAGDALENA ŚLAWSKA – Uniwersytet Wrocławski, Wydział Neofilologii, Instytut Filologii Słowiańskiej; adres do korespondencji: ul. Poczтовая 9, 53-313 Wrocław; e-mail: magdalena.slawska@uwr.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9158-6988>.

* Artykuł powstał w ramach projektu badawczego finansowanego ze środków programu „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza” (IDUB) na lata 2020-2026 dla Uniwersytetu Wrocławskiego.

¹ O przemianach chorwackiego i serbskiego rynku książki po roku 1991 oraz roli wydawców w procesie kształtowania repertuaru przekładów polskiej literatury dla dzieci i młodzieży w obydwu krajach piszę w odrębnym artykule. Zob. Magdalena Ślawska, „Chorwaccy i serbscy wydawcy polskiej literatury dla dzieci i młodzieży w latach 1991–2022”, *Academic Journal of Modern Philology* 19 (2023): 361-372.

² Przemysław Chojnowski, „Kanon polskiej liryki według Petera i Renate Lachmannów”, *Rocznik Komparatystyczny*, nr 6 (2015): 433.

54 polskich utworów dla najmłodszych, a w całej socjalistycznej Jugosławii 149³. Najczęściej wydawaną pozycją była powieść Henryka Sienkiewicza *W pustyni i w puszczy*, która doczekała się aż 43 wydań. W samej Serbii było ich 19. Po roku 1991 zainteresowanie polską książką dla najmłodszych nie zmalało. Na przestrzeni ostatniej dekady zaobserwować można wręcz jego znaczący wzrost, który powiązać należy z działalnością małych, prywatnych wydawnictw specjalizujących się w publikowaniu książek dla najmłodszych⁴. Zmiany ilościowe dostrzegalne w obrębie repertuaru przekładów idą w parze ze zmianami jakościowymi wyrażającymi się w wydawaniu nietłumaczonej dotąd fantastyki dziecięcej oraz książek obrazkowych. Mimo przemian, które na przestrzeni ostatniej dekady dokonały się na rynku przekładów z języka polskiego, pozycją najczęściej wydawaną w badanym okresie nadal pozostaje powieść Sienkiewicza *W pustyni i w puszczy*. Utwór ten doczekał się aż 25 wznowień, co stanowi 39,7% wszystkich wydań książek dla dzieci i młodzieży przetłumaczonych z języka polskiego w latach 1991–2022. O niezwyklej popularności tekstu zdecydował przede wszystkim fakt, że przez lata był lekturą obowiązkową dla uczniów szkół podstawowych. Wydawały go zarówno oficyny cieszące się dużym uznaniem, takie jak Prosveta czy Nolit, jak i te specjalizujące się w publikowaniu edycji kieszonkowych⁵. Najczęściej, aż 19 razy, wznowiane było tłumaczenie Đorđa Živanovicia, które po raz pierwszy ukazało się drukiem w 1939 roku. Wznawiono też przekład Tanji Dugonjić, którego pierwsze wydanie miało miejsce w Sarajewie w roku 1965. „Dla wielu wydawców łatwiej, a często [...] również taniej, jest wydać ten sam utwór ponownie, choćby i w anachronicznym dziś tłumaczeniu, niż zamówić nowy”⁶ – podkreśla Krzysztof Fordoński, dodając, że „nowe tłumaczenie ma

³ Ukazało się 106 wydań w języku serbsko-chorwackim (52 wydania w Serbii, 27 w Chorwacji, 26 w Bośni i Hercegowinie oraz 1 wydanie w Czarnogórze), 33 w języku słoweńskim, 7 w języku macedońskim, 2 w języku albańskim i 2 wydania po słowacku.

⁴ W latach 2012–2022 serbskie wydawnictwa opublikowały 50 polskich książek dla dzieci. Prym wiodą oficyny ProPolis Books i Kozikas, których nakładem ukazały się 23 polskie tytuły (łącznie 28 wydań, co stanowi 44,4% wszystkich wydań w latach 1991–2022).

⁵ Najwięcej wydań (po cztery) ukazało się nakładem dwóch wydawnictw – JRJ z Belgradu oraz Pčelica z Čačaka. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva oraz oficyna Prima z siedzibą w Gornjim Milanovacu wznowiły utwór trzykrotnie. Dziewięciu wydawców (Oktoih, Verzal press, Prosveta, Bookland, Nolit, Novosti, Vulkan, Liber Novus i Imperija knjiga) opublikowało tekst jeden raz. Powieść Sienkiewicza wydawana była najczęściej jako jedna z części większych serii wydawniczych, np. *Biblioteka 5+* (JRJ), *Knjiga i po* (Zavod za udžbenike), *Knjige našeg detinjstva* (Pčelica), *Biblioteka Milenijum* (Novosti), *Svetska književnost za decu* (Bookland), *Edicija Avanture* (Liber Novus) czy *Biblioteka Plava pitca: knjiga za mlade i stare* (Prosveta).

⁶ Krzysztof Fordoński, „Rynek przekładu literackiego w Polsce po roku 2000”, w: *Rola tłumacza i przekładu w epoce wielokulturowości i globalizacji*, red. Maciej Ganczar i Piotr Wilczek, (Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, 2012), 91.

sens i szanse na publikację tylko wtedy, gdy wciąż utrzymuje się popyt na dany tytuł”⁷. Warto podkreślić, że w badanym okresie ukazały się w Serbii także dwa nowe przekłady powieści Sienkiewicza – w 2003 roku wydawnictwo Nolit opublikowało przekład Milicy Markić, a w 2017 oficyna JRJ tłumaczenie autorstwa Svetlany Aždajević Protić⁸. Nowe tłumaczenia wzbogacają rynek wydawniczy, pozwalają współczesnym tłumaczom zaprezentować własną wizję obcojęzycznego tekstu oraz stwarzają możliwość podjęcia polemiki z przekładami kanonicznymi, a za takie bezspornie trzeba uznać tłumaczenie Đorđa Živanovicia. Dodać należy, że żadna inna polska książka dla dzieci i młodzieży nie doczekała się kolejnego tłumaczenia na język serbski.

Po istniejące już wcześniej przekłady sięgnęli również inni serbscy wydawcy. Srpska knjiga z Rummy wznowiła w 2005 roku *Rudzie* Jadwigi Wernerowej z ilustracjami Janusza Grabiańskiego, której przekład autorstwa Branka Ćirlicia wydała w 1961 roku oficyna Jugoslavija. Natomiast nakładem wydawnictwa Jasen ukazało się w 2013 roku drugie wydanie *Króla Maciusia I* Janusza Korczaka. Przekład powieści przygotowany przez Mariję Stojiljković po raz pierwszy opublikowała w 1987 roku Prosveta z Belgradu. Także te pozycje ukazały się jako kolejne części serii wydawniczych – *Dečja knjižica Milica* (Srpska knjiga) i *Biblioteka Džinovsko srce* (Jasen)⁹. Praktyka ta potwierdza diagnozę Fordońskiego, że wydawcom serii nie opłaca się zamawiać przekładów nowych tytułów ani nowych tłumaczeń. Zamiast tego „zakupują gotowe zredagowane tłumaczenia od wydawnictw, które wcześniej opublikowały już daną książkę”¹⁰. Badacz podkreśla również, że tacy wydawcy nie stanowią dla tłumaczy istotnej części rynku książki, gdyż nie oferują nowych zleceń. Większe możliwości publikacji przekładów, zwłaszcza nietłumaczonych dotąd utworów, stwarzają małe oficyny, które charakteryzuje wąska specjalistyczna oferta, niekiedy wręcz niszowa. Fordoński zauważa, że jest to „typowy sposób na przetrwanie małych wydawców, [a – M.Ś.] tłumacz o konkretnych zainteresowaniach literackich musi zatem uważnie obserwować rynek, by wypatrzeć dla siebie potencjalnego wydawcę”¹¹. Duże wydawnictwa

⁷ Fordoński, „Rynek przekładu”, 91.

⁸ W 2022 roku powieść Sienkiewicza opublikowana została także w przekładzie autorstwa Iso Velikanovicia. Podkreślić należy, że to tłumaczenie, po raz pierwszy opublikowane w 1958 roku, było w okresie jugosłowiańskim wydawane jedynie w Chorwacji.

⁹ W ramach serii *Dečja knjižica Milica* ukazywały się przede wszystkim utwory serbskich twórców o tematyce zwierzęcej, zob. m.in. Nikola Kljajić, *Bašta-mašta. Pesme*; P. Solar, *Svadba na livadi*; Gordana Jovanović-Šarić, *Moj zoo vrt. Pesmice o životinjama. Biblioteka Džinovsko srce* promowała natomiast twórczość zagranicznych autorów – Michaela Bonda oraz Johna Ryana.

¹⁰ Fordoński, „Rynek przekładu”, 86.

¹¹ Fordoński, 86. Badacz podkreśla jednocześnie, że współpraca z małymi wydawcami wiąże się jednak z pewnym ryzykiem, gdyż – jak pisze: „małe wydawnictwa znikają często, pozostawiając

dysponują zazwyczaj bazą stałych współpracowników, nowe zaś muszą ich dopiero znaleźć i niejednokrotnie dają szansę debiutu młodym tłumaczom.

Prywatne oficyny specjalizujące się w wydawaniu literatury dziecięcej, które zaczęły pojawiać się na serbskim rynku wydawniczym w pierwszym i drugim dziesięcioleciu XXI wieku, stworzyły nowe możliwości zaistnienia w obiegu czytelnictwa książek dla najmłodszych autorstwa Polaków. Ich rolę w kształtowaniu repertuaru przekładów utożsamiać można – o czym piszę w innym tekście – z rolą *idea-makers*, jednak, jak sądzę, nie zdołałyby osiągnąć tej pozycji, gdyby nie działalność przedstawicieli młodego pokolenia tłumaczy. Mam tu na myśli przede wszystkim Anđeliję Jočić i Annę Swędzioł, ale do tego grona zaliczyć trzeba również Hannę Gadomski i Milę Gavrilović. W wielu przypadkach to ich rekomendacje, wynikające najczęściej z własnych zainteresowań i zamiłowań czytelnictwa, przyczyniły się do publikacji danego dzieła.

Anđelija Jočić specjalizuje się w tłumaczeniach z języka polskiego oraz angielskiego i ma w dorobku przekłady kilkudziesięciu książek dla dzieci i dorosłych¹². Jej tłumaczenia ukazują się nakładem wielu serbskich wydawnictw, ale najbardziej owocna jest współpraca z ProPolis Books. Oficyna ta wydała ponad sto tytułów adresowanych do dzieci i młodzieży. Przekłady autorstwa Jočić zaczęła wydawać w 2008 roku. Były to tłumaczenia krótkich utworów anglojęzycznych. Pierwsze przekłady z języka polskiego – powieści Doroty Terakowskiej *Córka czarownic* oraz Andrzeja Maleszki *Magiczne drzewo. Czerwone krzesło* – ukazały się natomiast w 2012 roku. Pozycje te zostały dobrze przyjęte przez czytelników, dzięki czemu w kolejnych latach wydano drugą część serii *Magiczne drzewo* Maleszki – *Magiczne drzewo. Tajemnica mostu* oraz powieści *Tam, gdzie spadają Anioły* i *Lustro pana Grymsa* Terakowskiej¹³. Do roku 2022 wydawnictwo opublikowało jeszcze pięć przygotowanych przez Jočić przekładów polskich książek dla dzieci – *Sceny z życia smoków* Beaty Krupskiej, *Czarownicę piętro niżej* i *Arkę czasu* Marcina Szczygielskiego, *Smutek mamuta* Ewy Jałochowskiej oraz powieść Rafała Kosika *Felix, Net i Nika* oraz *Gang Niewidzialnych Ludzi*. Z kolei tłumaczenie utworu *Klub latających ciotek* Rafała Witka jej autorstwa ukazało się nakładem oficyny Kreativni centar.

Kolejnym serbskim wydawnictwem specjalizującym się w publikowaniu literatury dla dzieci i młodzieży, które zwróciło uwagę na dorobek polskich

po sobie jedynie zwykle nieliczne wydane książki i nieaktualizowane witryny w sieci”. Fordoński, „Rynek przekładu”, 86.

¹² Na stronie internetowej wydawnictwa ProPolis Books znaleźć można informację, że Jočić przetłumaczyła ponad 45 książek.

¹³ Warto również podkreślić, że *Córka czarownic* doczekała się trzech wznowień – w 2014, 2015 i 2016 roku.

twórców oraz nawiązało współpracę z młodymi tłumaczkami, jest Odiseja z Belgradu. W 2013 roku oficyna wydała powieść Idy Pierelotkin *Ala Betka* w tłumaczeniu Hanny Gadomski, a w 2018 i 2022 roku przygotowane przez Miłę Gavrilović przekłady zbiorów *Kacperiada. Opowiadania dla łobuzów i nie tylko* Grzegorza Kasdepkego oraz *Siedmiu wspaniałych i sześć innych, nie całkiem nieznanych historii* Roksany Jędrzejewskiej-Wróbel. Obydwie tłumaczki specjalizują się w tłumaczeniach z języka polskiego i angielskiego. Gadomski również sama pisze, ponadto jest dziennikarką oraz pomysłodawczynią i prowadzącą wielu radiowych i telewizyjnych programów dla dzieci. Z kolei Miła Gavrilović pierwszy przekład – zbioru *Księga pasztetów* Nataszy Goerke – opublikowała w 2002 roku. Do tej pory z języka polskiego przełożyła m.in. reportaże Małgorzaty Rejmer, powieści Weroniki Murek, Marty Dzido, Wioletty Greg i Weroniki Gogoli oraz zbiór poezji Anny Świrszczyńskiej. Najobszerniejszą część jej dorobku stanowią natomiast tłumaczenia z języka angielskiego ilustrowanych książek dla dzieci.

Teksty dla dzieci wybrane i przełożone przez zaprezentowane tłumaczki znacznie różnią się od utworów, które wydawane były wcześniej, a były to, przypomnijmy, przede wszystkim wznowienia, głównie powieści Sienkiewicza. Czy możemy mówić zatem o kształtowaniu się nowego kanonu polskiej literatury dla dzieci i młodzieży w Serbii? Przemysław Chojnowski podkreśla, że „mówienie o kanonie domaga się [...] debaty na płaszczyźnie poszczególnych utworów – tekstów kluczowych dla danej kultury, utworów sztandarowych lub manifestów, które zajmują szczególne miejsce w danej tradycji literackiej”¹⁴. Prowadząc rozważania na temat kanonu polskiej literatury dla dzieci i młodzieży za granicą, w pierwszej kolejności należy odpowiedzieć na pytanie, które teksty adresowane do niedoroślących odbiorców uważane są za kanoniczne w Polsce. Jedną z definicji kanonu głosi, że:

Jego podstawę stanowi [...] milcząco zakładany i deklarowany zespół wartości estetycznych, etycznych, narodowych, a jego siła i sens istnienia wynikały z utrzymywania tradycji, przekazywania dziedzictwa. Kanon był i jest odpowiedzialny za transmisję kulturową, zapewnienie ciągłości, nie tylko umożliwia komunikację, ale wzmacnia trwanie wspólnoty, jednocześnie ją konstytuując. W myśleniu o kanonie łączą się – pojmowanie go jako miary, wyselekcjonowanej listy utworów arcydziełnych czy ważnych dla danej grupy, ale także listy socjotechnicznej – narzędzia kształtującego pewną optykę myślenia o przeszłości i przyszłości¹⁵.

¹⁴ Chojnowski, „Kanon polskiej liryki”, 433.

¹⁵ Marta Rusek, „Stażność i zmiana – o kłopotach z wartościowaniem szkolnej lektury w dobie płynnej nowoczesności”, w: *Wartościowanie a edukacja polonistyczna*, red. Anna Janus-Sitarz (Kraków: Universitas, 2008), 47.

Postulat stworzenia listy polskich utworów, które powinna czytać młodzież, pojawił się już w XIX wieku. Piotr Chmielowski w artykule *Czytanie arcydzieł* zwracał uwagę na aktualność dzieł, ich wartość artystyczną oraz podkreślał kryjące się w nich przesłania, idee i myśli przewodnie¹⁶. Kryteria wyboru tekstów do kanonu miały opierać się zatem na wpływie, jakie te mogą wywierać na młodych odbiorców. Miały one stanowić – jak czytamy: „źródło natchnienia do wszystkich rzeczy wzniosłych”¹⁷. W kolejnych dziesięcioleciach autorzy antologii, spisów lektur oraz poradników literackiego wychowania¹⁸ podczas doboru utworów kierowali się różnymi kryteriami – aksjologią, artyzmem, uniwersalizmem przekonań i aktualnością przesłań czy aspektami wychowawczymi¹⁹. Podkreślić należy, że pojęcie kanonu wzbudzało przez lata i dziś również wzbudza wiele kontrowersji²⁰. Dyskusje te „postawiły wiele pytań o naszą terażniejszość i jej stosunek do przeszłości oraz przyszłości”²¹ – podkreśla Dorota Michułka i dodaje:

Z czasem [...] pojawiły się nowe dylematy. Zaczęto uwzględniać w edukacji polonistycznej kwestie związane z problemami literatury rodzimej i obcej (temat stereotypów „my” i „oni” – obrazu Rosjanina, Żyda, Niemca), pojawiającymi się w literaturze dziecięcej, co wywołało dyskusje na temat narodowej tożsamości i problemów wielokulturowości, i następującymi po nich trudnymi rozważaniami o tolerancji²².

Początek XXI wieku przyniósł nowe propozycje kanonów literatury dla najmłodszych, które łączą dwa poziomy wyboru – listy sporządzane na podstawie

¹⁶ Piotr Chmielowski, „Czytanie arcydzieł”, w: Piotr Chmielowski, *Prace z metodyki literatury i stylistyki. Wybór*, oprac. i wstępem opatrzył Karol Lausz (Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1961), 90-94.

¹⁷ Chmielowski, „Czytanie arcydzieł”, 91.

¹⁸ Szerzej na ten temat zob. Grzegorz Leszczyński, *Magiczna biblioteka. Zbojeckie księgi młodego wieku* (Warszawa: Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej im. Heleny Radlińskiej, 2007), 156-175.

¹⁹ Szerzej na ten temat zob. m.in. Mieczysław Inglot i Tadeusz Patrzalek, „Nad kanonem literackim w szkole”, w: *Wiedza o literaturze i edukacja. Księga referatów Zjazdu Polonistów*, red. Teresa Michałowska, Zbigniew Goliński i Zbigniew Jarosiński (Warszawa: Polska Akademia Nauk. Instytut Badań Literackich, 1996), 916-929.

²⁰ Szerzej na ten temat zob. Jerzy Jarzębski, „Metamorfozy kanonu”, *Znak*, nr 470 (7) (1994): 12-17; Jerzy Szacki, „O kanonie kultury europejskiej uwagi sceptyczne”, *Znak*, nr 470 (7) (1994): 18-23; Jerzy Kaniewski, „Problem kanonu lektur w edukacji – od podstaw do matury”, w: *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja*, t. II, red. Małgorzata Czerwińska (Kraków: Universitas, 2005), 121-135; Inglot i Patrzalek, „Nad kanonem literackim w szkole”, 916-929.

²¹ Dorota Michułka, *Ad usum Delphini. O szkolnej edukacji literackiej – dawniej i dziś* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2013), 29.

²² Michułka, *Ad usum Delphini*, 29-30.

perspektywy czytelniczej, uwzględniające wyniki głosowań oraz zestawienia ekspercie. Na szczególną uwagę zasługuje ogłoszony w lutym 2003 roku „Kanon Książek dla Dzieci i Młodzieży”²³ oraz Złota Lista Fundacji ABC XXI – „Cała Polska czyta dzieciom”. Michułka podkreśla, że: „Obie propozycje lektur skierowane do młodego czytelnika odwołują się do treści uniwersalnych, zarówno tych rzeczywistych, jak i fantastycznych, reprezentują różnorodność gatunkową, promują wartości i pożądane postawy, dostarczają humoru i bawią”²⁴. Przyglądając się bliżej wyborom serbskich tłumaczek, zauważyć można, że większość przełożonych przez nie książek polskich autorów znajduje się na Złotej Liście Fundacji ABC XXI – „Cała Polska czyta dzieciom”. Uwzględnionych zostało na niej aż siedem opublikowanych w Serbii tytułów²⁵. *Córka czarownicy* Terakowskiej wpisana została natomiast na Listę Honorową IBBY, która jest jednym z najbardziej prestiżowych zestawień promujących literaturę dziecięcą. Co więcej, niemalże wszystkie pozycje wybrane do tłumaczenia zostały nagrodzone w konkursach, takich jak: „Bestseller Dziecięcy”, „Książka Roku”, Konkurs Literacki im. Astrid Lindgren czy Konkurs Literatury Dziecięcej im. Haliny Skrobiszewskiej²⁶. Podążanie tropem nagród dało tłumaczkom i wydawcom gwarancję wyboru pozycji wartościowych, o dużych walorach poznawczych i artystycznych.

²³ Na kanon ten składa się 50 utworów. Połowę tytułów wyłonili pisarze, krytycy, tłumacze i wydawcy. Drugą część wybrali natomiast uczestnicy plebiscytu zorganizowanego na łamach „Gazety Wyborczej”. Pomysłodawcą projektu była Polska Izba Książki. Plebiscytami cieszącymi się dużym zainteresowaniem czytelników są także: plebiscyt Złota Dwudziestka zorganizowany przez Fundację ABC XXI – „Cała Polska Czyta Dzieciom”; organizowany przez Empik Konkurs na Najlepszą Książkę Dziecięcą „Przecinek i Kropka”; Plebiscyt Aktywne Czytanie WOW! czy organizowany przez portal lubimyczytac.pl plebiscyt Książka Roku.

²⁴ Michułka, *Ad usum Delphini*, 35.

²⁵ Na liście znajdują się: seria *Magiczne drzewo* Andrzeja Maleszki, *Córka czarownicy* Doroty Terakowskiej, *Arka czasu* Marcina Szczygielskiego, *Ala Betka* Idy Pjerolotkin, *Kacperiada* Grzegorza Kasdepkego, *Klub latających ciotek* Rafała Witka oraz zbiór Roksany Jędrzejewskiej-Wróbel pt. *Siedmiu wspaniałych i sześć innych, nie całkiem nieznanych historii*.

²⁶ *Magiczne Drzewo. Czerwone Krzesło* – Książka Roku 2009 (Polska Sekcja IBBY). *Córka czarownicy* – Książka Roku 1992 (Polska Sekcja IBBY). *Tam gdzie spadają Anioły* – Książka Roku 1999 (Polska Sekcja IBBY). *Lustro pana Grymsa* – Bestseller Dziecięcy 1995 (Fundacja „Świat Dziecka”). *Czarownica piętro niżej* – Nagroda Literacka Zielona Gąska, 2013 (Fundacja Zielona Gęś im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego). *Arka czasu* – Grand Prix III Konkursu Literackiego im. Astrid Lindgren; wyróżnienie w konkursie Książka Roku 2013 (Polska Sekcja IBBY); I Nagroda w VI Konkursie Literatury Dziecięcej im. Haliny Skrobiszewskiej (Muzeum Książki Dziecięcej). *Ala Betka* – I nagroda w Konkursie im. Astrid Lindgren; nagroda Guliwer w Krainie Olbrzymów (Rada Naukowa czasopisma o książce dla dziecka „Guliwer”). *Kacperiada. Opowiadania dla łobuzów i nie tylko* – Książka Roku 2001 (Polska Sekcja IBBY); wyróżnienie w konkursie Dziecięcy Bestseller Roku 2001; Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego. *Klub latających ciotek* – II nagroda w III Konkursie Literackim im. Astrid Lindgren. *Smutek mamuta* – nominacja w konkursie Książka Roku 2019 (Polska Sekcja IBBY); nominacja do Nagrody im. Ferdynanda Wspaniałego.

Natalia Paprocka zauważa, że taka strategia cechuje przede wszystkim działalność małych rodzinnych wydawców²⁷. Krzysztof Fordoński podkreśla natomiast, że „dostępność tekstów literackich w przekładzie w części jedynie powiązana jest z ich wartością artystyczną czy poznawczą. W interesie wydawcy i tłumacza jest skierować na rynek przede wszystkim książki o jak największym potencjale komercyjnym”²⁸. Taką strategię uznać można za znak rozpoznawczy najmłodszego serbskiego wydawcy polskich utworów dla dzieci – nowosadzkiej oficyny Kozikas, która zainicjowała nurt tłumaczeniowo-wydawniczy obejmujący import polskich bestsellerów.

Kozikas jest małym, rodzinnym wydawnictwem, które funkcjonuje od roku 2018. Jego współzałożycielką i autorką wszystkich opublikowanych przekładów z języka polskiego jest Anna Swędzioł. Do roku 2022 oficyna wydała czternaście zagranicznych pozycji, z czego tylko jedna nie jest polska. Są to w większości książki ilustrowane oraz obrazkowe. Swoją działalność rozpoczęła od publikacji picture booków autorstwa Aleksandry i Daniela Mizielińskich – *Miasteczko Mamoko* i *Mam oko na liczby* oraz *Pszczół* Piotra Sochy z tekstem Wojciecha Grajkowskiego. W następnych latach wydała dwa albumy Mizielińskich – *Tu jesteśmy* oraz *Mapy*, a także kolejną książkę duetu Socha i Grajkowski zatytułowaną *Drzewa*. Podkreślić należy, że wymienione tytuły cieszą się w Polsce sporym uznaniem, wyrazem czego są liczne nagrody²⁹, pozytywne recenzje na

²⁷ Badaczka, poddając analizie rynek przekładów francuskiej literatury dziecięcej w Polsce, zwraca uwagę, że wydawnictwa lilipucie niezwykle często wydają książki nagrodzone lub wyróżnione podczas Międzynarodowych Targów Książki dla Dzieci w Bolonii. Zob. Natalia Paprocka, *Sto lat przekładów dla dzieci i młodzieży w Polsce. Francuska literatura dla młodych czytelników, jej polscy wydawcy i ich strategie* (Kraków: Universitas, 2018), 330.

²⁸ Krzysztof Fordoński, „Komu opłaca się przekład literacki?”, w: *Tłumacz i przekład – wyzwania współczesności*, red. Maciej Ganczar i Piotr Wilczek (Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, 2013), 219.

²⁹ *Miasteczko Mamoko* – wyróżnienie graficzne w konkursie Polskiej Sekcji IBBY Książka Roku 2010 w kategorii „książka obrazkowa”; wyróżnienie w konkursie „Zabawka Przyjazna Dziecku 2010” organizowanym przez Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach; wyróżnienie w 50. edycji konkursu Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek „Najpiękniejsze Książki Roku 2009” w kategorii „książki dla dzieci i młodzieży”. *Mapy* – wyróżnienie znakiem Must Have 2013 przyznane w trakcie Łódź Design Festival; nominacja jury graficznego w konkursie Polskiej Sekcji IBBY Książka Roku 2012 w kategorii „książka obrazkowa”; wyróżnienie jury dziecięcego w konkursie Polskiej Sekcji IBBY Dong 2012; Nagroda Magellana: Najlepsze Publikacje Turystyczne 2012 – nagroda główna w kategorii „przewodnik dla dzieci”, przyznawana przez „Magazyn Literacki Książki”; Nagroda Travelery 2012 miesięcznika „National Geographic” w kategorii „podróżnicza książka roku”; wyróżnienie w konkursie Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek Najpiękniejsze Książki Roku 2012 w kategorii „książki dla dzieci i młodzieży”. *Pszczóły* – Nagroda główna w Plebiscycie portalu Ulica Ekologiczna na Najlepszą Książkę dla dzieci roku 2015; nagroda w kategorii „ilustracja” w konkursie na Książkę Edytorsko Doskonałą, edycja 2015/2016; Nagroda Must have 2016 w konkursie Łódź

blogach skierowanych do miłośników literatury dziecięcej oraz świetne wyniki sprzedażowe przekładające się na wielokrotne wznowienia. Wszystkie pozycje opublikowały Dwie Siostry – jedna z najprężniej działających oficyn specjalizujących się w publikowaniu książek dla dzieci i promujących dzieła polskich twórców³⁰. Wymienione utwory dzięki licznym przekładom skradły także serca zagranicznych czytelników oraz zyskały miano „polskich literackich hitów eksportowych”³¹. Uhonorowane zostały również wieloma zagranicznymi nagrodami³². Spośród innych pozycji wydanych przez Dwie Siostry nakładem Kozikas ukazała się jeszcze książka Zofii Fabjanowskiej-Micyk pt. *Banzai. Japonia dla dociekliwych*. Warto podkreślić, że w zbliżonym czasie pozycja ta wydana została też w Hiszpanii, Korei i Ukrainie. Oficyna opublikowała także trzy części serii o przygodach Basi Zofii Staneckiej – *Basia i przedszkole*, *Basia i słodycze*, *Basia i gotowanie*, dwie książeczki dla najmłodszych dzieci autorstwa Wioli Wołoszyn *Jano i Wito. W trawie* oraz *Jano i Wito. W lesie*, a także komiks *Bajka na końcu świata 1. Ostatni ogród* Marcina Podolca. Książki polskich autorów spotkały się z ciepłym przyjęciem przez serbskich odbiorców, co potwierdzają pozytywne recenzje dostępne na tamtejszych blogach i portalach czytelniczych³³.

Design Festival; nagroda (4. miejsce) w Plebiscycie „Złota Dwudziestka” organizowanym przez Fundację ABC XXI – „Cała Polska Czyta Dzieciom”; Nagroda główna w Plebiscycie portalu Ulica Ekologiczna na Najlepszą Książkę dla dzieci Roku 2018. *Drzewa* – Nagroda główna w plebiscycie blogerów – książka dla niedorosłych Lokomotywa 2018; nominacja w konkursie na Najlepszą Książkę Dziecięcą 2018 „Przecinek i Kropka” organizowanym przez EMPIK; nominacja w kategorii „książki dla dzieci i młodzieży” w konkursie Najpiękniejsze Książki Roku 2018 organizowanym przez Polskie Towarzystwo Wydawców Książek.

³⁰ Na Targach Książki Dziecięcej w Bolonii w 2019 roku oficyna zdobyła nagrodę dla najlepszego w Europie wydawcy książek dla dzieci.

³¹ W zestawieniu opublikowanym w 2017 roku w dziale Kultura portalu Onet.pl na pierwszym miejscu uplasowały się *Mapy* Mizielińskich, a na drugim *Pszczoly* Sochy i Grajkowskiego. Warto podkreślić, że autorką tego zestawienia jest Izabella Kaluta reprezentująca Instytut Książki. Zob. „Polskie literackie hity eksportowe”, *O!Kultura*. Magazyn, 2017-04-17, <https://kultura.onet.pl/wiadomosci/polskie-literackie-hity-eksportowe/g79k3r0>

³² *Miasteczko Mamoko* – tytuł Najpiękniejszej Książki w Chinach 2016 przyznawany przez Shanghai Municipal Press and Publication Bureau. *Mapy* – Nagroda North Somerset Teachers’ Book Award 2015 w kategorii „książka edukacyjna”; nominacja do THE KATE GREENAWAY MEDAL 2014; Nagroda Prix Sorcières 2013 w kategorii „non-fiction”; nagroda Premio Andersen 2013 w kategorii „non-fiction”; nominacja do nagrody Waterstones Book of the Year 2013. Ponadto magazyn „The New York Times” umieścił album na liście sześciu najpiękniejszych graficznie książek dziecięcych 2013 roku, a brytyjski „The Telegraph” na liście 100 najlepszych książek dla dzieci wszech czasów. *Pszczoly* – Nagroda Deutscher Jugendliteraturpreis; Nagroda główna w konkursie Wissenschaftsbuch des Jahres 2017 na najlepszą naukową książkę roku w kategorii „książka dziecięca”; wpis na listę Białych Kruków – White Ravens 2016. *Drzewa* – wyróżnienie jury dziecięcego dla książki „non-fiction” w konkursie „Magiczna perła” organizowanym przez bułgarską Fundację Książki Dziecięcej (2021).

³³ Zob. m.in. portale „Detinjarije”, „Sinhro.rs” oraz „Art-Anima”.

Ostatnią pozycją wydawniczą, którą chciałabym poddać bliższemu oglądowi, jest opublikowana w 2015 roku antologia polskiej poezji dziecięcej zatytułowana *S glavom u oblacima. Z glavom w chmurach*. Wydała ją powołane w 1957 roku Międzynarodowe Centrum Literatury dla Dzieci *Zmajeve dečje igre* z Nowego Sadu, które jest najstarszą działającą w Serbii instytucją wspierającą i promującą twórczość dla dzieci i młodzieży. Antologia jest publikacją dwujęzyczną (zawiera teksty oryginalne i ich przekłady), w której znalazło się 96 wierszy wybranych przez Zorana Đericia, poetę, eseistę, teatrologa, wieloletniego dyrektora Serbskiego Teatru Narodowego w Nowym Sadzie, tłumacza literatury polskiej, czeskiej i rosyjskiej. Przekład jest natomiast efektem współpracy Đericia z Brankiem Stevanoviciem i Dušanem Đurđevem, autorami wierszy i książek dla dzieci. Mamy więc do czynienia z antologią poezji, której tłumaczami są sami poeci. W zbiorze znalazły się również trzy wiersze w tłumaczeniu Mirosława Nastasijevicia, które przedrukowane zostały z opublikowanego w 1988 roku krótkiego zbioru *Savremena poljska književnost za decu* wydanego jako dodatek do czasopisma „Detinjstvo”³⁴. Antologia pod redakcją Đericia z uwagi na prezentowany przez nią przekrojowy obraz polskiej poezji dziecięcej należy do najciekawszych i najważniejszych serbskojęzycznych edycji polskiej liryki w ostatnich latach³⁵. Na tle wydawanych w badanym okresie przekładów polskiej literatury dla dzieci i młodzieży stanowi propozycję jedyną i niepowtarzalną. Znalazły się w niej utwory poetów tworzących na przestrzeni trzech stuleci – począwszy od autorów XIX-wiecznych, takich jak: Stanisław Jachowicz, Teofil Lenartowicz i Maria Konopnicka, poprzez najznamienitszych poetów XX wieku po przedstawicieli najmłodszego pokolenia: Dorotę Gellner, Natalię Usenko, Michała Rusinka i Agnieszkę Borowiecką. Ze względu na rozpiętość i próbę całościowego ujęcia antologię tę można traktować jako swoistą kontynuację antologizowania polskiej poezji dziecięcej, którą pod koniec XX wieku rozpoczął Dušan Đurišić³⁶. Đeric zaprezentował poetów w porządku chronologicznym, kierując się datami ich urodzenia, co pozwoliło przedstawić ich twórczość w kontekście samoistnie

³⁴ W publikacji opracowanej przez Kristinę Šmeję znalazło się 28 utworów – wierszy i fragmentów tekstów prozatorskich 25 polskich autorów, m.in. Jana Brzechwy, Wandy Chotomskiej, Jerzego Ficowskiego, Czesława Janczarskiego, Ludwika Jerzego Kerna, Marii Kownackiej, Tadeusza Kubiaka, Kornela Makuszyńskiego, Janiny Porazińskiej, Józefa Ratajczaka, Ewy Szelburg-Zarembiny czy Juliana Tuwima.

³⁵ Agata Kocot, pisząc o przekładach polskiej poezji na język serbski po roku 1990, stwierdza, że: „Można wysunąć tezę, że jest ona nie tylko najchętniej tłumaczonym, lecz także najpopularniejszym gatunkiem literatury polskiej w Serbii, a doceniana nie tylko przez krytyków, posiada również grono wiernych czytelników”. Agata Kocot, „Poezja polska w Serbii po 1990 roku. Rekonnesans”, *Rocznik Biblioteki Narodowej* 51 (2020): 384.

³⁶ Mowa o wydanej w 1990 roku w Nikšiću antologii *U istoj kući. Antologija poljske poezije za djecu*, którą przygotował Dušan Đurišić.

zarysowujących się i następujących po sobie generacji. Antologia, jak wspomniano, ma charakter bilingwalny, „pełni więc funkcję edycji synoptycznej”³⁷. Ten aspekt jest szczególnie istotny dla czytelników znających język polski, np. studentów polonistyki, gdyż – jak podkreśla Chojnowski: „zachęca do bardziej szczegółowych studiów i próby odnalezienia tego, co »zagubiło się« w przekładzie”³⁸ oraz „wzmacnia komparatystyczno-konfrontatywny typ lektury wiersza”³⁹. Antologia Đericia zawiera również posłowie jego autorstwa, które stanowi historyczny zarys rozwoju polskiej poezji dziecięcej od wieku XIX po czasy najnowsze. Nie dotyka niestety niezwykle istotnej kwestii wyboru utworów, które poddano procesowi przekładu. Chojnowski zauważa, że „tworzenie antologii historycznoliterackich jest zwykle nieustannym pytaniem o kanon, gdyż [...] antologie przekładów mogą potwierdzać istniejący kanon bądź stanowić próbę podważenia lub poszerzenia go”⁴⁰. W podobnym tonie wypowiada się także Piotr Wilczek, podkreślając, że „autor antologii jest nieuchronnie twórcą kanonu”⁴¹. W omawianym zbiorze z całą pewnością ujęte zostały utwory kanoniczne. Większość z nich odnotowana została w wydanej w 1980 roku *Antologii poezji dziecięcej* pod redakcją Jerzego Cieślikowskiego, o czym Đerić w swoim posłowniu niestety nie wspomina⁴². Odnieść można wręcz wrażenie, że antologię przyświecała intencja, aby „odwzorować” przekładami obowiązujący polski kanon. Mimo ambicji ukazania całości zjawiska wybór Đericia ma charakter selektywny i subiektywny⁴³, i, jak każda antologia, buduje hierarchię oraz kreuje własny obraz danej literatury⁴⁴. Z uwagi jednak na fakt, że jest jedną z nielicznych w języku serbskim publikacją przekładów polskiej poezji dziecięcej, nabiera charakteru kanonicznego. Warto też odnotować, że tworzą ją głównie utwory, które w chwili wydania ukazały się w języku serbskim po raz pierwszy⁴⁵.

³⁷ Chojnowski, „Kanon polskiej liryki”, 438.

³⁸ Chojnowski, 438.

³⁹ Chojnowski, 447.

⁴⁰ Chojnowski, 433.

⁴¹ Piotr Wilczek, „Kanon literatury polskiej jako wyzwanie dla zagranicznego polonisty. Problem przekładu”, *Wielogłos*, nr 2 (2008): 48.

⁴² Aż 43 z 59 zaprezentowanych przez Đericia polskich twórców uwzględnionych zostało w antologii Cieślikowskiego. Powtarzają się 53 utwory, czyli ponad połowa. Podkreślić również trzeba, że wybrani przez Đericia przedstawiciele młodszego pokolenia poetów są dobrze znani polskim czytelnikom i często pojawiają się w wydawanych w Polsce wieloautorskich zbiorach wierszy dla najmłodszych.

⁴³ W zestawieniu tym zabrakło utworów wielu znanych i wybitnych autorów, m.in. Wandy Grodzieńskiej, Jerzego Ficowskiego czy Joanny Papuzińskiej.

⁴⁴ Przemysław Chojnowski, „Antologia przekładowa jako forma odkrywania »nieobecnych literatur«”, *Między Oryginałem a Przekładem* 12 (2006): 309.

⁴⁵ Poza trzema wierszami przedrukowanymi ze zbioru *Savremena poljska književnost za decu* w wyborze Đericia znalazły się również nowe przekłady siedmiu utworów przetłumaczonych wcześniej przez Dušana Đurišicia i wydanych w antologii *U istoj kući*.

Dzięki temu tamtejszemu kanonowi polskiej poezji dla dzieci udało się nadać pełniejszy kształt.

Rola tłumacza w procesie recepcji literatury jest niepodważalna i na przestrzeni wieków znacząco ewoluowała. W dawnych czasach była to postać anonimowa, pozostająca w cieniu dzieła i jego autora, której zadanie polegało na wiernym odtworzeniu znaczenia oryginału. Tłumacz pełnił funkcję „pośrednika”, „posła” i „pomocnika”⁴⁶. Wraz z rozwojem cywilizacji jego znaczenie stopniowo wzrastało. Obecnie podkreśla się zwłaszcza jego rolę kulturotwórczą. Nazywany jest m.in. „znawcą biografii autora i epoki, egzegetą tekstu, interpretatorem, pisarzem wreszcie”⁴⁷, „pełnoprawnym pisarzem”⁴⁸ czy wręcz „drugim autorem”⁴⁹. Akcentuje się również wpływ jego działań na kształtowanie kanonu literackiego. Jerzy Jarniewicz w tekście o symptomatycznym tytule *Tłumacz jako twórca kanonu* dzieli autorów przekładów na ambasadorów i legislatorów (prawodawców). Reprezentant pierwszej grupy pełni wobec kultury obcej funkcję służebną, „charakteryzuje go [...] pokora wobec rozstrzygnięć aksjologicznych i estetycznych kultury obcej”⁵⁰. Celem tłumaczy-ambasadorów jest pokazanie tego, co w kulturze obcej uważane jest za najlepsze i najbardziej reprezentatywne, a nie próba stworzenia nowej hierarchii wartości. „Próbują więc – jak pisze Jarniewicz – w swoich przekładach przedstawić jak najszersze grono kanonicznych twórców piszących w odmiennych poetykach, wyznających różne, często sprzeczne światopoglądy”⁵¹. Tłumacz reprezentujący drugą grupę jest natomiast „podwójnie twórczy: nie tylko jako autor nowego tekstu, ale jako budowniczy hierarchii artystycznych”⁵². Legislatorzy kierują się przede wszystkim chęcią zainicjowania dialogu z literaturą rodzimą i czytelnikiem odmiennego kręgu kulturowego. Proponują nowe wzory oraz „dokonują wyboru autorów i tekstów według swojego systemu wartości i swoich artystycznych celów”⁵³. Typologia zaproponowana przez Jarniewicza

⁴⁶ Por. Juliusz Domański, „O teorii i praktyce przekładania w łacińskim obszarze językowym”, w: Ciceron, Św. Hieronim, Burgundiusz z Pizy, Leonardo Bruni, *O poprawnym przekładaniu. Teksty łacińskie i przekłady polskie*, tłum. Władysław Seńko, Juliusz Domański i Włodzimierz Olszaniec, wstęp Juliusz Domański (Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki, 2006), 51.

⁴⁷ Jerzy Święch, „Przekład na warsztacie badacza literatury”, w: *Przekład literacki: teoria, historia, współczesność*, red. Alina Nowicka-Jeżowa i Danuta Knysz-Tomaszewska (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997), 55.

⁴⁸ Jerzy Pieńkos, *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki* (Kraków: Zakamycze, 2003), 380.

⁴⁹ Anna Legeżyńska, „Tłumacz jako drugi autor – dziś”, w: *Przekład literacki*, 42.

⁵⁰ Jerzy Jarniewicz, „Tłumacz jako twórca kanonu”, w: *Przekład — Język — Kultura*, red. Roman Lewicki (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002), 42.

⁵¹ Jarniewicz, „Tłumacz jako twórca kanonu”, 35.

⁵² Jarniewicz, 42.

⁵³ Jarniewicz, 39.

stanowi doskonały punkt wyjścia do określenia postaw i celów tłumaczy polskich książek dla dzieci i młodzieży, które w badanym okresie zostały przełożone na język serbski. Za wyborami Anđeliji Jočić, Anny Swędzioł, Hanny Gadomski, Mili Gavrilović i Zorana Đericia kryje się przede wszystkim motywacja estetyczna, popularyzatorska i historycznoliteracka, co skłania do nazwania ich ambasadorami polskiej literatury dla dzieci i młodzieży. Wiele przetłumaczonych przez nich tekstów uważanych jest w naszej kulturze za kanoniczne – mają potwierdzoną pozycję utworów ważnych. Taka postawa tłumaczy nie wyklucza jednak chęci zaprezentowania dzieł mniej znanych, ale ciekawych i inspirujących. Tym samym typologię Jarniewicza należałoby uzupełnić o typ pośredni, który reprezentują przedstawieni w niniejszym szkicu tłumacze. Swoimi przekładami odwzorowują polski kanon literatury dla dzieci i młodzieży, promując twórców znanych i wielokrotnie nagradzanych. Stawiają przy tym, co warto podkreślić, wyraźne, indywidualne akcenty i, kierując się własnymi przesłankami, proponują serbskiemu odbiorcy także teksty autorów mniej znanych.

Kończąc rozważania poświęcone procesowi kształtowania kanonu polskiej literatury dla dzieci i młodzieży w Serbii po roku 1991, poruszyć należy jeszcze jedną kwestię. Piotr Wilczek zwraca uwagę, że „na kształt kanonu literackiego [...] mimo ambicji »obiektywizmu« i uwzględniania tylko »wartości estetycznych«, przemożny wpływ mają inne czynniki”⁵⁴. Badacz, formułując wnioski w odniesieniu do światowego kanonu dzieł napisanych w językach innych niż angielski, podkreśla, że „dzieło nieobecne w języku angielskim po prostu nie ma szans zaistnienia w światowym kanonie”⁵⁵. W przypadku zaprezentowanych tu serbskich przekładów polskich książek zauważyć można, że wiele z nich ukazało się wcześniej w języku angielskim, co zdaje się również potwierdzać wniosek, że przekład na ten język jest swego rodzaju przepustką na inne rynki wydawnicze. Warto podkreślić także fakt, że wiele z wydanych w Serbii polskich książek dla najmłodszych ukazało się wcześniej w innych krajach. Co więcej, sporo z nich, m.in. *Córka czarownicy*, *Tam, gdzie spadają anioły*, *Arka czasu*, *Mapy*, *Drzewa* czy *Pszczoly*, zostało opublikowanych dzięki wsparciu finansowemu w ramach Programu Translatorskiego ©Poland Instytutu Książki⁵⁶. Program, którego główny cel stanowi promocja polskiej literatury na świecie, adresowany jest przede

⁵⁴ Wilczek, „Kanon literatury polskiej”, 50-51.

⁵⁵ Wilczek, 51. Oprócz przekładu na język angielski, do tzw. czynników wpływających na obecność dzieła w światowym kanonie badacz zalicza jeszcze wpływowe tłumacza, znane wydawnictwo, rekomendacje znanych postaci życia literackiego oraz pozytywne recenzje w prestiżowej prasie. Zob. Wilczek, „Kanon literatury polskiej”, 51.

⁵⁶ Pełna lista publikacji, które uzyskały dofinansowanie w ramach programu, dostępna jest na stronie internetowej Instytutu Książki.

wszystkim do zagranicznych wydawców zainteresowanych publikowaniem przekładów. Dzięki otrzymanej dotacji sfinansować można tłumaczenie utworu na język obcy, zakup licencji prawnoautorskiej czy druk dzieła. Z tego typu dofinansowania skorzystali też liczni serbscy wydawcy, m.in. ProPolis Books, Odiseja i Kozikas, których nakładem do roku 2022 ukazało się łącznie 101 książek, w tym 9 pozycji adresowanych do dzieci. Serbskie oficyny wydające polskie utwory dla najmłodszych skorzystały również z dofinansowania przyznanego przez Europejską Agencję Wykonawczą ds. Edukacji, Sektora Audio-wizualnego i Kultury Komisji Europejskiej. Dzięki wsparciu finansowemu ze sztandarowego jej programu – „Kreatywna Europa” – oficyna ProPolis Books wydała cztery utwory polskich twórców, a Odiseja jeden. Z kolei publikacja antologii *Z głową w chmurach* pod redakcją Zorana Đericia została dofinansowana przez Departament ds. Kultury, Informacji Publicznej i Współpracy ze Wspólnotami Wyznaniowymi Autonomii Wojwodiny. Wydaje się zatem, że w procesie wydawania polskiej literatury dla dzieci i młodzieży w Serbii najważniejsze okazują się kwestie finansowe. Ze względu na oszczędności wielu tamtejszych wydawców nie zamawia nowych tłumaczeń, tylko kupuje gotowe przekłady od innych wydawnictw i wznawia sprawdzone już tytuły. Ci z kolei, którzy decydują się na publikację nowych dzieł, zmuszeni są często do szukania zewnętrznego wsparcia finansowego. Dzięki takim działaniom wydawców fundament kanonu polskiej literatury dla dzieci w Serbii od dziesięcioleci stanowi powieść *W pustyni i w puszczy* i jej miejsce wydaje się być w nim niepodważalne, mimo że w naszym kraju pozycja ta oskarżana jest o szerzenie rasizmu⁵⁷ i po latach dyskusji nad zasadnością jej obecności w spisie lektur obowiązkowych w tym roku została z niego usunięta. Za sprawą nowych przekładów kanon został wzbogacony w ostatniej dekadzie o utwory przedstawicieli młodego pokolenia twórców, które cieszą się uznaniem krytyków i czytelników w Polsce oraz poza jej granicami.

BIBLIOGRAFIA

- Chmielowski, Piotr. „Czytanie arcydzieł”. W: Piotr Chmielowski. *Prace z metodyki literatury i stylistyki. Wybór*, oprac. i wstępem opatrzył Karol Lausz, 90-94. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1961.
- Chojnowski, Przemysław. „Antologia przekładowa jako forma odkrywania »nieobecnych literatur«”. *Między Oryginałem a Przekładem* 12 (2006): 309-321.

⁵⁷ Zob. Maciej Gdula, „Staś i Nel – nasi mali rasiści”, *Krytyka Polityczna*, 04.03.2021, <https://krytykapolityczna.pl/kraj/maciej-gdula-stas-i-nel-nasi-mali-rasisci/>.

- Chojnowski, Przemysław. „Kanon polskiej liryki według Petera i Renate Lachmannów”. *Rocznik Komparatystyczny*, nr 6 (2015): 433-456. DOI: 10.18276/rk.2015.6-23.
- Domański, Juliusz. „O teorii i praktyce przekładania w łacińskim obszarze językowym”. W: Cynceron, Św. Hieronim, Burgundiusz z Pizy, Leonardo Bruni. *O poprawnym przekładaniu. Teksty łacińskie i przekłady polskie*. Tłum. Władysław Seńko, Juliusz Domański i Włodzimierz Olszaniec, wstęp Juliusz Domański, 5-90. Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki, 2006.
- Fordoński, Krzysztof. „Komu opłaca się przekład literacki?”. W: *Tłumacz i przekład – wyzwania współczesności*, red. Maciej Ganczar i Piotr Wilczek, 211-224. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, 2013.
- Fordoński, Krzysztof. „Rynek przekładu literackiego w Polsce po roku 2000”. W: *Rola tłumacza i przekładu w epoce wielokultuowości i globalizacji*, red. Maciej Ganczar i Piotr Wilczek, 83-105. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, 2012.
- Gdula, Maciej. „Staś i Nel – nasi mali rasiści”. *Krytyka Polityczna*, 04.03.2021. <https://krytykapolityczna.pl/kraj/maciej-gdula-stas-i-nel-nasi-mali-rasisci/>.
- Ingłot, Mieczysław i Tadeusz Patrzalek. „Nad kanonem literackim w szkole”. W: *Wiedza o literaturze i edukacja. Księga referatów Zjazdu Polonistów*, red. Teresa Michałowska, Zbigniew Goliński i Zbigniew Jarosiński, 916-929. Warszawa: Polska Akademia Nauk. Instytut Badań Literackich, 1996.
- Jarniewicz, Jerzy. „Tłumacz jako twórca kanonu”. W: *Przekład — Język — Kultura*, red. Roman Lewicki, 35-42. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002.
- Jarzębski, Jerzy. „Metamorfozy kanonu”. *Znak*, nr 470 (7) (1994): 12-17.
- Kaniewski, Jerzy. „Problem kanonu lektur w edukacji – od podstaw do matury”. W: *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja*, t. II, red. Małgorzata Czermińska, 121-135. Kraków: Universitas, 2005.
- Kocot, Agata. „Poezja polska w Serbii po 1990 roku. Rekonesans”. *Rocznik Biblioteki Narodowej* 51 (2020): 381-398. DOI: 10.36155/RBN.51.00007.
- Legeżyńska, Anna. „Tłumacz jako drugi autor – dziś”. W: *Przekład literacki: teoria, historia, współczesność*, red. Alina Nowicka-Jeżowa i Danuta Knysz-Tomaszewska, 40-50. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997.
- Leszczyński, Grzegorz. *Magiczna biblioteka. Zbójcekie księgi młodego wieku*. Warszawa: Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej im. Heleny Radlińskiej, 2007.
- Michułka, Dorota. *Ad usum Delphini. O szkolnej edukacji literackiej – dawniej i dziś*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2013.
- Paprocka, Natalia. *Sto lat przekładów dla dzieci i młodzieży w Polsce. Francuska literatura dla młodych czytelników, jej polscy wydawcy i ich strategie*. Kraków: Universitas, 2018.
- Pieńkos, Jerzy. *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*. Kraków: Zakamycze, 2003.
- „Polskie literackie hity eksportowe”. *O!Kultura. Magazyn*, 17.04.2017. <https://kultura.onet.pl/wiadomosci/polskie-literackie-hity-eksportowe/g79k3r0>.
- Rusek, Marta. „Stalość i zmiana – o kłopotach z wartościowaniem szkolnej lektury w dobie płynnej nowoczesności”. W: *Wartościowanie a edukacja polonistyczna*, red. Anna Janus-Sitarz, 41-65. Kraków: Universitas, 2008.
- Szacki, Jerzy. „O kanonie kultury europejskiej uwagi sceptyczne”. *Znak*, nr 470 (7) (1994): 18-23.
- Ślawska, Magdalena. „Chorwaccy i serbscy wydawcy polskiej literatury dla dzieci i młodzieży w latach 1991–2022”, *Academic Journal of Modern Philology* 19 (2023): 361-372.

Święch, Jerzy. „Przekład na warsztacie badacza literatury”. W: *Przekład literacki: teoria, historia, współczesność*, red. Alina Nowicka-Jeżowa i Danuta Knysz-Tomaszewska, 51-66. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997.

Wilczek, Piotr. „Kanon literatury polskiej jako wyzwanie dla zagranicznego polonisty. Problem przekładu”. *Wielogłos*, nr 2 (2008): 47-52.

POLSKA KSIĄŻKA DLA DZIECI I MŁODZIEŻY W SERBII PO ROKU 1991

KILKA UWAG NA TEMAT KANONU I ROLI TŁUMACZY

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest obecności polskiej książki dla dzieci i młodzieży w Serbii w latach 1991–2022. Przedstawiono w nim działalność tłumaczeniową i wydawniczą w badanym okresie oraz omówiono zmiany w obrębie repertuaru przekładów. Szczególna uwaga skierowana została na kwestię kanonu polskiej literatury dla najmłodszych oraz rolę, jaką w jego kształtowaniu w Serbii odegrali tłumacze i antologisci – Anđelija Jočić, Anna Swędzioł, Mila Gavrilović, Hanna Gadomski oraz Zoran Đerić. Wymienieni tłumacze swoimi przekładami z jednej strony odwzorowują polski kanon literatury dla dzieci i młodzieży, promując przy tym twórców znanych i wielokrotnie nagradzanych, z drugiej zaś nie boją się zaproponować tekstów mniej reprezentatywnych, ale wartościowych i ciekawych.

Słowa kluczowe: polska literatura dla dzieci i młodzieży; tłumaczenia na język serbski; kanon; tłumacze; antologia

POLISH BOOKS FOR CHILDREN AND YOUTH IN SERBIA AFTER 1991

SOME REMARKS ON THE CANON AND THE ROLE OF TRANSLATORS

Summary

The article is devoted to the presence of Polish books for children and youth in Serbia in 1991–2022. The text presents the translation and publishing activity in the period in question and the changes in the repertoire of translations. Special attention was drawn to the issue of the canon of Polish literature for the youngest and the role that translators and anthologists such as Anđelija Jočić, Anna Swędzioł, Mila Gavrilović, Hanna Gadomski and Zoran Đerić played in shaping that in Serbia. With their translations, the above-mentioned translators, on the one hand, reflect the Polish canon of literature for children and youth, while promoting well-known and award-winning authors. On the other hand, they are bold enough to propose texts that are less representative, but valuable and interesting.

Keywords: Polish literature for children and youth; translations into Serbian; canon; translators; anthology